

Поняття «інтерес» у цивільному законодавстві України

*Новосад Владислав Дмитрович*¹

Опубліковано	Секція	УДК
28.04.2023	Право	347.46

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8015352>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті визначаються поняття «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес» у системі цивільного законодавства України і суміжних з ними понять, виявлено їх особливості, а також в аналізі тих явищ правової дійсності, які позначають цими юридичними термінами. Проаналізовано розуміння поняття «інтерес» крізь призму загальних засад цивільного законодавства. Визначається правова природа та значення у цивільних правовідносинах цього поняття. Проаналізовано те, що поняття «інтерес» займає системоутворююче місце в цивільному праві. Виділено «інтереси», які лежать в основі формування цивільного законодавства України. Виявляються прогалини у цивільному законодавстві України, що ускладнюють захист інтересів суб'єктів цивільних правовідносин.

Ключові слова: інтерес, цивільний інтерес, законний інтерес, охоронюваний законом інтерес, публічний інтерес, приватний інтерес, заінтересована особа, соціальний інтерес.

The concept of «interest» in civil legislation of Ukraine

Annotation. Nowadays, civil science has not developed a conceptual approach to the definition of the term «interest» and its understanding, and therefore the concepts of «legitimate interest» and «interest protected by law» are poorly researched and need to be understood. In civil legislation, the term «interest» is the driving force that determines the direction of the realization of the rights of subjects of civil legal relations.

The legal nature of «interest» has been repeatedly studied both in the general theory of law and in branch sciences, in particular in civil science. However, despite this, it requires further development due to its particular complexity. Moreover, as of today, the scientific literature lacks a generally accepted approach to understanding the definition of the term "interest" used in the Civil Code of Ukraine and the Civil Procedure Code of Ukraine, which accordingly creates a number of disagreements and complicates the protection of the interests of subjects of civil legal relations.

The purpose of the study is to define the concepts of «legitimate interest» and «interest protected by law» in the system of civil legislation of Ukraine and concepts related to them, to identify their features, as well as to analyze those phenomena of legal reality that are denoted by these legal terms. Gaps in the civil legislation of Ukraine are revealed, which make it difficult to protect the interests of subjects of civil legal relations.

¹ студент юридичного факультету, Львівський національний університет імені Івана Франка, <https://orcid.org/0000-0002-8226-5496>

The article reveals the meaning of the definition of the terms «legitimate interest», «interest protected by law», and establishes their features in the civil legislation of Ukraine. The understanding of the concept of «interest» through the prism of the general principles of civil legislation is analyzed. The legal nature and meaning of this concept in civil legal relations is determined. It was analyzed that the concept of «interest» occupies a system-forming place in civil law. The «interests» that underlie the formation of civil legislation of Ukraine are highlighted.

Keywords: interest, civil interest, legal interest, interest protected by law, public interest, private interest, interested person, social interest.

Вступ

Поняття «інтерес», «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес» вживаються незліченну кількість разів у нормативно-правових актах. Законні інтереси стають предметом судових спорів, що обумовлює їхнє практичне значення. У цивільному законодавстві терміно-поняття «інтерес» є рушійною силою, що визначає напрямок реалізації прав суб'єктів цивільних правовідносин. Закріплення у правових нормах загальнозначущих інтересів, що відповідають об'єктивним інтересам суспільства, має вирішальне значення для формування правової, демократичної держави. На сьогодні у вітчизняній цивілістичній науці не вироблений концептуальний підхід до визначення цих понять та їх розуміння, а тому вони є малодослідженими та потребують їх осмислення.

Важливий вклад у розробку проблеми інтересу в цивільному праві внесли С. Алексєєв, І. Венедіктова, В. Грибанов, Г. Мальцев, Ю. Тихомиров, Р. Гукасян, О. Чепис, О. Рогач, Д. Чечот, О. Скакун, Є. Харитонов, З. Ромовська, Р. Сивий та ін. Дослідження зазначених науковців присвячені визначенню поняття «інтерес», його місця у праві, практичному застосуванню понять «охоронюваний законом інтерес», «законний інтерес».

Правова природа «інтересу» неодноразово досліджувалася як у загальній теорії права, так і у галузевих науках, зокрема у цивілістичній науці. Проте, незважаючи на це, вона вимагає подальшої розробки через її особливу складність. Більше того, станом на сьогодні, у науковій літературі відсутній загально визнаний підхід до розуміння вжитого у Цивільному кодексі України, Цивільно-процесуальному кодексі України терміно-поняття «інтерес», що відповідно породжує низку розбіжностей та ускладнює захист інтересів суб'єктів цивільних правовідносин.

Метою дослідження є визначення понять «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес» у системі цивільного законодавства України і суміжних з ними понять, виявлення їх особливостей, а також в аналізі тих явищ правової дійсності, які позначають цими юридичними термінами. Виявляються прогалини у цивільному законодавстві України, що ускладнюють захист інтересів суб'єктів цивільних правовідносин.

У цій статті використані такі методи наукового дослідження як: загальнотеоретичний, історичного аналізу, порівнювального аналізу, дедукцію, аналогію, абстрагування.

Результати

Термін «інтерес» (від лат. interest, intersum – має значення, важливо) використовується в українській мові коли йдеться про увагу до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимсь, чимсь; значення, цінність; те, що найбільше цікавить кого-небудь, становить зміст чієїсь думок і турбот; прагнення, потреби; користь, вигода, прибуток [1].

Як вбачається, це поняття використовують для позначення різних за своєю природою явищ, а тому для дослідження цього поняття у цивілістичній науці потрібно враховувати правову природу і зміст вираження «інтересу» у цивільному законодавстві. У статті досліджуються терміно-поняття: «законний інтерес», «охоронюваний законом інтерес» і суміжні з ними поняття.

Погодимося з Р. Сивим [2], що на сьогодні у науковій літературі сформувалось три основних підходи стосовно розуміння правової природи і суті самого явища інтересу:

суб'єктивний підхід. Представники цього підходу, переважно вчені-психологи, розглядають інтерес як психологічну рису особистості, «яка виявляється у спрямованості людини на надбання певних знань чи на виконання певної діяльності» [2, с. 477]. За цим підходом інтерес не віддільний від особи і носить особистісний характер, який проявляється у задоволенні своїх бажань.

об'єктивний підхід. У рамках цього підходу інтерес тлумачиться як об'єктивне поняття, яке існує поза людською волею і є реальною причиною соціальних дій, подій, звершень, яка стоїть за безпосередніми мотивами, помислами, ідеями, намірами і т. д. - індивідів, соціальних груп, які беруть участь у цих діях [3, с. 52].

об'єктивно-суб'єктивний підхід. Намагаючись поєднати у розумінні інтересу суб'єктивний та об'єктивний моменти, деякі вчені нерідко характеризують його як «об'єктивно зумовлені мотиви діяльності соціальних суб'єктів..., які складаються з усвідомлення ними власних потреб та зв'язування умов та засобів їхнього задоволення» [4, с. 146].

Як вбачаємо, термін «інтерес» представлено у декількох розуміннях. На нашу думку, найбільш повним є об'єктивно-суб'єктивний підхід, адже існування лише особистісного інтересу (суб'єктивний) породить низку розбіжностей та багатоспектральність правового вираження інтересу, через різноманіття особистісних інтересів осіб. Окрім цього, особистісні інтереси можуть бути малозначними або взагалі абсурдними і вони, по суті, визнаватимуться суспільством не потрібними. Для правового вираження не достатньо лише окремого (особистісного) інтересу особи, інтерес повинен виражати волю більшої частини осіб, а отже суспільства, яке складають соціальні суб'єкти.

Поняття «інтерес» у цивільному праві займає системоутворююче місце. Це пояснюється, передусім, виходячи із розуміння цього терміну. Відтак, у науці цивільного права, та й загалом у загальній теорії права, вже давно розуміють під поняттям «інтерес» - «першооснову», «потребу», «чинник», який обумовлює виникнення, зміну чи припинення правовідносин. Отже, це поняття є первинним елементом, тобто таким, який стимулює подальші правовідносини. Слід додати те, що поняття «інтерес» може бути виражене у двох аспектах: матеріальному та процесуальному. Відтак, «інтерес», який розглядається як юридичне явище і спрямований на виникнення, зміну чи припинення цивільних правовідносин (тобто – існуючий), є матеріальним виразником, який встановлює межі їх реалізації. Такі інтереси мають назву законних. Процесуальне значення полягає у тому, що «інтерес» виступає як потреба, стремління особи, яке виступає об'єктом захисту, так як він направлений на отриманні конкретного правового результату, отриманні і реалізації суб'єктивних прав. Такі інтереси мають назву охоронюваних законом.

Зрештою, аналізуючи те твердження, що «інтерес займає системоутворююче місце» у приватному праві, слід сказати наступне. По суті, законодавство кожної держави – це поєднання як приватних, так і публічних інтересів у державно-правовому регулюванні. З цього, «інтерес» виступає не лише першоосновою суб'єктивного права особи, але й першоосновою виникнення правових норм. Відтак, поділ системи права на публічне та приватне вказує на те, що в основі їх виникнення є інтереси групи осіб

(громадян) – приватні, що дало змогу створити приватне право, яке ґрунтується на нормах Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Господарського кодексу України тощо та інтереси держави і групи осіб (громадян) – публічні, які знайшли своє відображення у нормах Кримінального кодексу України, Цивільно-процесуальному кодексі України та ін. Ці міркування наводять на те, що приватні інтереси, які не суперечать моральним засадам суспільства лягли в основу формування цивільного права України, як один із системоутворюючих елементів бо, зрештою, не лише інтереси осіб належать до цієї системи.

Доволі цікавим видається таке збірне поняття «приватні інтереси, які не суперечать моральним засадам суспільства». На думку О. Курбатова такі інтереси «виражають те, що об'єктивно сприяє зміцненню та позитивним змінам соціального статусу суб'єкта суспільних відносин» [14, с. 15]. Тобто, в основу права покладені не психічні інтереси (інтереси окремої особи), а ті, що задовольняють потреби багатьох, тобто соціуму. Відтак, такі інтереси мають назву об'єктивних (соціальних). Ці інтереси є доволі складними та багатогранними, адже закладають у свою основу матеріальні, конкретно історичні, культурні, ідеологічні, політичні та інші чинники. Цей продукт суспільного розвитку, по суті, не залежить від волі конкретної особи, а впливає із потреб більшості (за методом демократії) і саме вони стають основою для виникнення юридичних норм приватного права, які носять об'єктивний характер.

Слід також наголосити на тому, що не всі соціальні інтереси стають нормами приватного права. Відтак, інтереси, що є малозначимими або взагалі безглуздими, такими, які не відповідають історичній дійсності не є системоутворюючими та не становлять ніякого значення для створення системи приватного права. Отже, соціальні та юридичні (правові) інтереси потребують розмежування. Цікавими видаються міркування Д. Чечота. Юридичний інтерес відрізняється від соціального тим, що: 1) є вторинним стосовно соціального інтересу та норми права, виникає на їх основі; 2) завжди є об'єктивним щодо суб'єкта, оскільки з одного боку, не залежить від його волевиявлення, а з другого – може становити цінність не лише для даного суб'єкта, але й для інших осіб; 3) може здійснюватись лише за допомогою передбачених правових засобів [5]. Таке розмежування, на нашу думку, дає змогу зрозуміти об'єктивний зв'язок деяких соціальних інтересів з юридичними нормами приватного права, простежити їхні відмінності вираження.

Значно складніше аналізувати поняття «інтерес», вжитому у Цивільному кодексі України (далі - ЦК України), оскільки ні сам ЦК України, ні інші акти законодавства України не розкривають це поняття. Попри незліченну кількість вживання цього терміну у ЦК України, з цього нормативно-правового акту впливає лише одне застереження, що цей інтерес, який підпадатиме під захист закону, не повинен суперечити загальним засадам цивільного законодавства. Такі засади впливають зі ст. 3 ЦК України, а саме:

1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини – враховуючи це, інтерес іншої заінтересованої особи не може зазнавати впливу на іншу особу, коли цей вплив виражається у втручанні в її особисте життя. Слід врахувати те, що ця обставина може бути порушена законом чи рішенням суду. Коли заінтересованій особі, наприклад, буде завдано збитки, відповідно, суд за позовом захисту прав та інтересів заінтересованої особи може відходити від цієї засади, заради відновлення порушеного права та інтересу особи та встановлення справедливості;

2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом – щодо поєднання цієї засади з поняттям «інтерес» слід сказати наступне. В цьому випадку йдеться вже про поєднання таких інтересів як: «приватні інтереси» (особи, яка володіє правомочностями власності: володінням,

користуванням та розпорядженням), «суспільні інтереси» (групи осіб, які є більш значущими за приватні), «державні інтереси». У разі вилучення земельної ділянки для суспільних потреб, по суті, інтереси суспільства та держави зливаються в єдині, основною метою яких є досягнення соціальної (суспільної) потреби. Це злиття слід розглядати з такого ракурсу, як елементів «правового інтересу». Ще у своїй праці «Теорії інтересу» Р. фон Ієринг висуває те, що «право є юридично захищеним інтересом» та виділяє дві складові цього захищеного інтересу: формальну та матеріальну. Матеріальна - це і є наша потреба, тобто те, що ми хочемо захистити, а формальна - механізм забезпечення цього інтересу [13, с. 180]. З цього випливає те, що суспільний інтерес, як такий, несе у собі лише склад матеріальної частини, тобто, висуває та обумовлює саму потребу, а державний інтерес у цьому випадку виступатиме формальною частиною, тобто механізмом забезпечення суспільних вимог. Приватні інтереси, у цьому випадку, через свою низьку значимість для державно-суспільного інтересу, будуть зазнавати впливу;

Втручання держави в право особи на мирне володіння своїм майном є виправданим, якщо воно здійснюється з метою задоволення «суспільного інтересу», при визначенні якого ЄСПЛ надає державам право користуватися «значною свободою (полем) розсуду» (national authorities enjoy a certain margin of appreciation) з огляду на те, що національні органи влади краще знають потреби власного суспільства, що становить «суспільний інтерес». Це поняття має широке значення, втручання держави в право на мирне володіння майном може бути виправдане лише за наявності об'єктивної необхідності у формі публічного, загального інтересу (public, general interest), який може включати інтерес держави, окремих регіонів, громад чи сфер людської діяльності.

3) свобода договору – слід відзначити, що свобода договору не є безмежною. Ця обмеженість стосуватиметься інтересів, пов'язаних з тими предметами договору, які заборонені законодавством України, не відповідають моральним засадам суспільства і т.д. Відповідно, особа, маючи бажання укласти договір (реалізувати свій приватний інтерес) предметом якого буде виступати річ, яка заборонена у цивільному обороті, не зможе задовільнити це бажання, через правову заборону його вираження;

4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом – ця засада втілюється у ст. 42 Конституції України, ст. 50 ЦК України, ст. 43-47 Господарського кодексу України. По суті, на нашу думку, її характеристика з призми інтересів подібна до означень принципу свободи договору, які описані вище у статті. Ця діяльність, яка суперечить законодавству та моральним засадам, також, не буде реалізована.

5) судовий захист цивільного права та інтересу – необхідно зазначити, що за загальним правилом, у разі порушення цивільного права чи інтересу в потерпілої особи виникає право на застосування конкретного способу захисту, який залежить від виду порушення та від наявності чи відсутності між сторонами зобов'язальних правовідносин. Тобто потерпіла особа не звертається з усіма передбаченими вимогами до суду, а обирає саме той засіб захисту, який відповідає характеру порушення його права чи інтересу. Крім того, ст. 16 ЦК України також допускає можливість встановлення способу захисту не лише судом, а й сторонами в договорі. Наприклад, за порушення умов договору про своєчасну оплату поставленого чи переданого товару інша сторона має право на відшкодування не лише збитків, а й неустойки, розмір якої передбачений договором між сторонами, і у разі відмови другої сторони від добровільного виконання цієї умови, потерпіла сторона має право на застосування такого способу захисту як відшкодування збитків та неустойки [11, с. 187]. Вказаний спосіб захисту був відомий ще за часів застосування римського права. Так, за римським правом, інтерес особи прирівнювався до вигоди, яка була отримана внаслідок невиконання або неналежного виконання однією стороною умов договору;

б) справедливість, добросовісність та розумність – цей принцип пронизує всі норми ЦК України. Зокрема, йдеться у ЦК України про добросовісність набувача, про добросовісне виконання обов'язків стороною договору, про розумні строки тощо. Ця засада також є основою для різноманітного законного інтересу, який є висвітленим у нормі права. Будь-який інтерес у цивільному законодавстві України повинен відповідати цим трьом умовам.

Як вбачається, таке складне визначення та розмежування інтересів у ЦК України, його широке формулювання збоку основних його засад може призводити до різного тлумачення в судовій практиці. Певне вирішення цієї проблеми міститься у Рішенні Конституційного суду України від 1 грудня 2004 року у справі № 1-10/2004, зокрема тлумачення поняття «охоронюваний законом інтерес», а також щодо надання роз'яснення, «чи стосується це поняття інтересу юридичної особи – акціонера акціонерного товариства, що звертається до суду за захистом порушених прав акціонерного товариства».

У вказаному вище Рішенні Конституційний Суд України вирішив, що «поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається у частині першій статті 4 Цивільного процесуального кодексу України та інших законах України у логічно-смісловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загально-правовим засадам» [12]. В аспекті порушеного у конституційному поданні питання положення ч. 1 ЦПК УРСР 1963р., зазначив далі Конституційний суд, треба розуміти так, що акціонер може захищати свої права та охоронювані інтереси шляхом звернення до суду у випадку їх порушення, оспорування чи невизнання самим акціонерним товариством, учасником якого він є, органами чи іншими акціонерами цього товариства.

Із зазначеного випливає, що цивільному законодавству України також притаманний такий термін як «охоронюваний законом інтерес». З огляду на це, виникає потреба у розумінні та співвідношенні понять «законний інтерес» та «охоронюваний інтерес».

Слід погодитись з думкою В. Грибанова, що «юридичну охорону отримує не всякий інтерес, а лише такий індивідуальний інтерес, який збігається з інтересами держави та суспільства чи принаймні не суперечить їм» [6, с. 242]. Таким чином, коли в цивільному законодавстві України вживаємо термін «законний інтерес» ми, насамперед, наголошуємо, що у разі наявності в суб'єкта законного інтересу, цей інтерес не повинен суперечити нормам чинного законодавства. В іншому випадку такий інтерес не повинен підлягати захисту. Окрім цього, такий інтерес не повинен суперечити загальним засадам цивільного законодавства.

Г. Мальцев доходить до такого висновку, що законні інтереси – «це інтереси до благ, які не гарантовані законом, але й не суперечать йому, а впливають із загального змісту законодавства» [7, с. 59].

Можна вбачати такі ознаки «законного інтересу»: 1) основою виникнення правовідносин є матеріальна законна потреба, яка є передумовою для настання інтересу у суб'єкта права (як імпульсна характеристика); 2) виступає юридичною можливістю; 3) має зовнішню форму вираження; 4) як правило, має характерне вираження у абсолютно визначеній нормі права; 5) підтримується і захищається державою; 6) межа законного інтересу – початок інтересу третіх осіб; 7) відповідає загальним засадам цивільного

законодавства України; 8) не суперечить моральним засадам суспільства; 9) спрямований на створення (виникнення) прав та свобод фізичних чи юридичних осіб.

Виходячи з виділених ознак законного інтересу, вважаємо можливим запропонувати таке визначення (крізь призму цивільного законодавства): законний інтерес – це можливість суб'єкта права, яка має зовнішню форму вираження, захищається законом та забезпечується ним, відповідає загальним засадам цивільного законодавства України, не суперечить моральним засадам суспільства, спрямована на створення (виникнення) прав та свобод фізичних чи юридичних осіб, не порушує прав та інтересів інших осіб.

На думку науковиці О. Чепис категорії «законні інтереси» і «охоронювані законом інтереси» слід розрізняти як різні об'єкти правового захисту. З цього виходить, що поняття «охоронюваних законом інтересів» (тобто інтересів, які захищаються законом) існує самостійно як об'єкт правового захисту в тих випадках, коли відсутнє власне суб'єктивне право. Останнє означає, що «охоронювані законом інтереси» здатні бути самостійними об'єктами захисту при відсутності суб'єктивних цивільних прав [8, с. 551].

Щодо цього, слід сказати наступне. Не завжди виділяють окремо «охоронюваний законом інтерес», адже в деяких випадках ми його не використовуємо самостійно. Коли ми захищаємо суб'єктивне цивільне право, то захищаємо загалом і інтерес. Наприклад, авто, яке є об'єктом права, і, по суті, при зверненні до суду ми захищаємо право власності та інтерес. З іншої сторони, коли авто згоріло, то суб'єктивне право припинилось, бо немає об'єкта. У такому разі інтерес виступатиме самостійним, а саме - інтерес у відшкодуванні шкоди завданої внаслідок знищення майна. Отже, коли інтерес опосередкований правом, ми його окремо не виділяємо.

У теорії права «охоронюваний законом інтерес» визначається як простий юридичний дозвіл, який закріплений у законі або впливає з його змісту та виявляється у можливостях суб'єкта права користуватися конкретним соціальним благом, а іноді звертатися за захистом у компетентні державні органи, а також громадські організації з метою задоволення своїх потреб, які не суперечать суспільним [9, с. 177].

З. Ромовська відмічає наступне. Зарахування інтересу до групи охоронюваних законом створює для його носія можливість діяти певним чином, претендувати на поведінку іншої особи, а у випадку незадоволення цього інтересу звертатись за його захистом [10, с. 77].

Поняття «охоронюваний законом інтерес» має такі, притаманні йому, ознаки: 1) виходить за межі змісту суб'єктивного права; 2) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; 3) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних та колективних потреб; 4) не може суперечити Конституції та законам України, громадським інтересам, загально визнаним принципам права; 5) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування в межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; 6) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто не заборонений законом.

Виходячи з виділених ознак законного інтересу, вважаємо можливим запропонувати таке визначення (крізь призму цивільного законодавства): охоронюваний законом інтерес – це прагнення суб'єкта права, яке є відносно визначене у нормі права, а тому потребує закріплення своєї реалізації через судові органи, може не мати зовнішньої форми вираження, відповідає загальним засадам цивільного законодавства України, не суперечить моральним засадам суспільства, спрямований на відновлення та створення прав та свобод фізичних чи юридичних осіб.

Аналізуючи зміст понять «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес» можна дійти наступних висновків. Перший термін вживається тоді, коли бажання особи можна задовольнити, виходячи із норм цивільного законодавства України. Тоді як

«охоронюваний законом інтерес» виникає вже на етапі спору, який у деяких випадках може бути представлений у таких видах: а) досудовому врегулюванні спору; б) невиконанні стороною свого обов'язку перед іншою (в тому числі не виконання та/або неналежне виконання обов'язків суб'єктом владних повноважень); в) юрисдикційний (судовий).

Ще продуктивнішим є аналізування «інтересу» крізь призму суб'єктів права. Існує така позиція, що потреба виникає вже в особі, яка володіє певними фізіологічними якостями, здатна створювати для себе права та обов'язки, при цьому, усвідомлюючи значення своїх дій. Слід сказати, що деякі інтереси можуть бути реалізовані без самого усвідомлення особою цих потреб. Наприклад, у ст. 25 ЦК України передбачено, що у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини. Отже, поява потреби (інтересів) особи випереджає у часі появу на світ самої особи. Ще більше часу мине до того, коли цей суб'єкт почне усвідомлювати їх. Більше того, особу в разі психічної хвороби може бути визнано недієздатною. Відтак, законодавець, зрештою, самостійно враховує найбільш значущі для особи інтереси, які прагне захистити за допомогою батьків, опікунів чи піклувальників.

Щодо цього, плідною є практика Європейського Суду з Прав Людини, де «Суд повторив, що поняття сімейного життя у ст. 8 Конвенції не обмежене відносинами шлюбу і може охоплювати фактичні сімейні відносини. Застосування цього принципу поширюється однаково як на відносини між природним батьком та його дітьми, народженими поза одруженням. Навіть більше, Суд вважає, що статтю 8 не можна тлумачити як таку, що захищає «сімейне життя», яке вже існує, але й має поширюватись на відносини, які можуть виникнути між природним батьком та його дітьми, народженими поза одруженням. У таких випадках потрібно брати до уваги природу відносин між природними батьками та інтерес, який демонструє природний батько до дитини до її народження та після нього» (Nylund v. Finland (dec.) No 27110/95). З цього слідує те, що до досягнення особою повноліття, її інтерес підтримується за допомогою батьків та держави. Подібні висновки можна зробити, проаналізувавши також інші норми Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України тощо. Відтак, у ст. 44, 54 ЦК України йде мова про реалізацію безвісно відсутньої людини третім особам (опікуном, управителем), зі змісту п. 8 ст. 7 Сімейного кодексу України впливає те, що регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини та непрацездатних членів сім'ї.

У ст. 4 Цивільно-процесуального кодексу України від 18.07.1963 передбачено, що будь-яка заінтересована особа вправі в порядку, встановленому законом, звернутися до суду за захистом порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу. В цьому випадку суб'єктом виступатиме заінтересована особа, тобто та, яка має певне бажання, але при цьому законодавець обумовлює те, що це бажання особою усвідомлене і відповідає її внутрішній волі.

Ще продуктивнішим є те, чи можемо ми загалом говорити про інтерес поза межами його порушення. Адже, законний інтерес притаманний багатьом суб'єктивним цивільним правам. Окрім них існують також природні (буттєві) права. З огляду на це, ці природні права не носять у собі поняття «законного інтересу», оскільки вони є невіддільними від особи і потреба, яка є передумовою для виникнення інтересу є життєвою, безспірною. Тоді, у цьому випадку, слід констатувати те, що інтерес у негативних (природних) правах буде виникати тоді, коли буде потреба у їх захисті. Тоді як суб'єктивним цивільним правам завжди притаманні «законні інтереси», а у разі їх порушення – «охоронювані законом інтереси».

Висновки

«Інтерес» (у правовій науці) – «першооснова», «потреба», «чинник», який обумовлює виникнення, зміну чи припинення правовідносин.

Станом на сьогодні, у науковій літературі сформувався три основних підходи стосовно розуміння правової природи і суті самого явища інтересу:

а) суб'єктивний; б) об'єктивний в) об'єктивно-суб'єктивний;

На нашу думку, найбільш обґрунтованим є об'єктивно-суб'єктивний підхід, адже існування лише особистісного інтересу (суб'єктивний) породить низку розбіжностей та багатоспектральність правового вираження інтересу через різноманіття особистісних інтересів осіб, а єдність суб'єктивного та об'єктивного підходу найбільш вдало розкриває терміно-поняття «інтерес» у цивілістичній науці та законодавстві.

Поняття «інтерес» у цивільному праві займає системоутворююче місце.

Поділ системи права на публічне та приватне вказує на те, що в основі їх виникнення є інтереси групи осіб (громадян) – приватні, що дало змогу створити приватне право та інтереси держави і групи осіб (громадян) – публічні, які знайшли своє відображення у нормах публічного права. Приватні інтереси, які не суперечать моральним засадам суспільства лягли в основу формування цивільного права України, як один із системоутворюючих елементів. В основу права покладені не психічні інтереси (інтереси окремої особи), а ті, які задовольняють потреби багатьох, тобто соціуму.

Слід також наголосити на тому, що не всі соціальні інтереси стають нормами приватного права. Відтак, інтереси, що є малозначимими або, взагалі, безглуздими, такими, що не відповідають історичній дійсності не є системоутворюючими та не становлять ніякого значення для створення системи приватного права.

Попри незліченну кількість вживання терміну «інтерес» у ЦК України, з цього нормативно-правового акту випливає лише одне застереження, що цей інтерес, який підпадатиме під захист закону не повинен суперечити загальним засадам цивільного законодавства. Ці засади впливають зі ст. 3 ЦК України

Виходячи з виділених ознак законного інтересу, вважаємо можливим запропонувати таке визначення (крізь призму цивільного законодавства): **законний інтерес** – це можливість суб'єкта права, яка має зовнішню форму вираження, захищається законом та забезпечується ним, відповідає загальним засадам цивільного законодавства України, не суперечить моральним засадам суспільства, спрямована на створення (виникнення) прав та свобод фізичних чи юридичних осіб, не порушує прав та інтересів інших осіб.

Виходячи з виділених ознак законного інтересу, вважаємо можливим запропонувати таке визначення (крізь призму цивільного законодавства): **охоронюваний законом інтерес** – це прагнення суб'єкта права, яке є відносно визначене у нормі права, а тому потребує закріплення своєї реалізації через судові органи, може не мати зовнішньої форми вираження, відповідає загальним засадам цивільного законодавства України, не суперечить моральним засадам суспільства, спрямований на відновлення та створення прав та свобод фізичних чи юридичних осіб.

Коли «інтерес» опосередкований правом, ми його окремо не виділяємо.

«Законний інтерес» вживається тоді, коли бажання особи можна задовольнити, виходячи із норм цивільного законодавства України. Тоді як «охоронюваний законом інтерес» виникає вже на етапі спору, який у деяких випадках може бути представлений у таких видах: а) досудовому врегулюванню спору; б) невиконанні стороною свого обов'язку перед іншою (в тому числі не виконання та/або неналежне виконання обов'язків суб'єктом владних повноважень); в) юрисдикційний (судовий).

Законодавець, зрештою, самостійно враховує найбільш значущі для особи інтереси, які прагне захистити за допомогою батьків, опікунів чи піклувальників, чи інших осіб та/або державних органів.

Вживання терміну «заінтересована особа», означає, ту особу, яка має певне бажання, але при цьому законодавець обумовлює те, що це бажання особою усвідомлене і відповідає її внутрішній волі.

Природні (буттєві) права не носять у собі поняття «законного інтересу», оскільки вони є невіддільними від особи і потреба, яка є передумовою для виникнення інтересу є життєвою, безспірною. Інтерес у негативних (природних) правах буде виникати тоді, коли буде потреба у їх захисті.

Перспективним для подальших досліджень є дослідження практичного застосування понять “законний інтерес”, “охоронюваний законом інтерес” у цивільному праві України.

Список використаних джерел

1. Словник української мови. Томи 1-12. Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015 – 2022, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=39364&page=1238>.
2. Сивий Р. Б. Приватне (цивільне) право в системі права України: Монографія. Київ: КВІЦ. 2006. 214с.
3. Політологічний енциклопедичний словник: навчальний посібник. Київ: Генеза. 1997. 895 с.
4. Кириченко В. Національні інтереси (формування). Мала енциклопедія етнодержавознавства. НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ: Довіра: Генеза. 1996. 942 с.
5. Чечот Д. М. Суб'єктивное право и формы его защиты. Ленинград: «Изд-во ЛГУ». 1968. 72 с.
6. Грибанов В. П. Осуществление и защиты гражданских прав. Изд. 2-е, стереотип. Москва: Статут. 2001. 411 с.
7. Мальцев Г. В. Социалистическое право и свобода личности (теоретические вопросы). Москва : Наука. 1968. 143 с.
8. Чепис О. І. Законний інтерес як категорія цивільного права. *Форум права*. № 1. 2009.551–559 с.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум. 2001. 656 с.
10. Ромовская З. В. Судебная защита охраняемого законом интереса. *Вестник Львовского университета*. Вып. 22. 1983. 70–82 с.
11. Цивільне право України. Загальна частина : підручник. За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової, Р.А.Майданика. 5-те вид., стереотипне. Київ:Юрінком Інтер, 2017. 976 с.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) № 1-10/2004від 01.12.2004 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.
13. Иеринг Р. Интерес и право. Ярославль, 1880. 268 с.
14. Курбатов В. И, Курбатова О. В. Социальное проектирование: Учебное пособие. Москва: «Феникс». 2001. 416 с.